

Sosiaali- ja terveysministeriö

Lausuntopyyntö: VN/1646/2020

Vates-säätiön lausunto sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä sosiaaliturvan uudistamiseksi.

Välimietinnön perusteella laaditaan ehdotukset tuleville hallituksille sosiaaliturvan uudistamiseksi sekä linjaukset sosiaaliturvakomitean työn jatkolle. Välimietinnön ehdotukset koskevat muun muassa työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviä etuuksia, työttömyysturvaa, opiskelua ja osaamisen kehittämistä sekä etuus- ja palvelupolkuja. Lisäksi sosiaaliturvakomitea esittää tulevalle hallitukselle syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä sekä yhdistämistä ansioturva huomioiden.

Vates-säätiö sr on vammaisten ja osatyökykyisten henkilöiden työllistymistä edistävä asiantuntijaorganisaatio. Vates-säätiö keskittyy lausunnossaan niihin kohtiin, joilla on tai voi olla vaikutuksia osatyökykyisten, vammaisten tai pitkäaikaissairaiden henkilöiden työllistymiseen tai työssä pysymiseen (pääasiassa välimietinnön ehdotukset 5–9).

Epätarkoituksenmukaiset erot työkyvyttömyyden käsitteessä eri laeissa

Työkyvyttömyyden ja työkyvyn määrittelyjä tulee tarkastella uudelleen. Eri etuuksia ja eläkkeitä koskevissa laeissa on eroavaisuuksia työkyvyttömyyden käsitteissä ja niitä tulee yhtenäistää, jotta päätöksenteko eri palveluissa olisi etuuden hakijan kannalta johdonmukaista ja ennakoitavaa.

Tällä hetkellä sairauspäivärahan perusteissa, kuntoutustuessa ja työkyvyttömyyseläkkeessä on merkittäviä eroja työkyvyttömyyden määrittelyssä. Määrittelyistä johtuvat erot voivat pahimmillaan aiheuttaa esimerkiksi tukikatkoksia asiakkaalle.

Mielenterveysperusteisten osatyökyvyttömyys- ja työkyvyttömyyseläkkeiden määrä on kasvussa, mikä tuo esiin ongelmakohdan väliaikainen ja pitkäaikainen tai pysyvän työkyvyttömyyden määrittelyssä. Lisäksi työkykyä tarkastelevien työterveyslääkäreiden ja eläkelaitosten vakuutuslääkäreiden tulkinnat työkyvyttömyydestä ja työkyvyttömyyden kriteereistä vaihtelevat.

Jos sosiaaliturvan ja työn yhdistäminen ei onnistu, on erityisesti vammaisilla tai osatyökykyisillä nuorilla riski joutua varhain passivoivaan etuusputkeen. Jotta tämä vältetään, sosiaaliturva tulee yhdistää joustavasti ja sujuvasti työstä saatavaan ansiotuloon.

Työ- ja toimintakyvyn ylläpitoa tukevat muutokset lainsäädäntöön

Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvien etuuksien yhteensovittamista ansiotulojen kanssa tulee yksinkertaistaa ja joustavoittaa. Lyhyidenkin työsuhteiden tulee olla kannattavia työntekijälle.

Lainsäädännön tasolla tulee tunnistaa nykyistä paremmin vain osa-aikaiseen työhön kykenevät työttömät henkilöt. Työkyvyttömäksi todetulla henkilöllä tulee olla mahdollisuus päästä TE-palveluiden piiriin asiakkaaksi, jos hän kokee voivansa tehdä osa-aikatyötä. Lisäksi tämä ryhmä on huomioitava etuusjärjestelmässä. Nykyisin työttömyysturvaan on oikeutettu vain kokoaikatyötä vastaanottava työtön.

Kuntouttavan työtoiminnan aikana opinnollistamisen mahdollisuuksia tulee vahvistaa. Joissain tapauksissa osatyökykyisen nuoren siirtyminen työelämään voi onnistua parhaiten yhdistämällä opinnot ja työ. Sosiaaliturvauudistuksen tulee olla tältä osin linjassa jatkuvan oppimisen ohjelman kanssa.

Välimietinnössä ehdotetaan, että lineaarisen mallin jatkovalmistelu tehtäisiin vaiheittaisena selvitys- ja lainvalmistelutyönä kolmikantaisesti. Useasti kesken jäänyt lineaarinen malli tulisi saattaa mahdollisimman pikaisesti loppuun.

Kannustimet ja veloitteet osallistua palveluihin työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvissä etuuksissa

Ei ole olemassa yhtä kaikille sopivaa ratkaisua toimenpiteistä tai toimintatavoista, vaan ne riippuvat asiakkaasta ja hänen tilanteesta. Henkilökohtainen, yksilölle soveltuva tuki mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on kaikkein vaikuttavinta. Kannustimet ja veloitteet palvelutarpeen arviointiin osallistumiseen ovat suotavia, mutta ne on valittava yksilökohtaisesti, jotta niiden käyttö on tuloksellista ja tarkoituksenmukaista.

Sanktioinnin lisääminen ei vahvista luottamusta työkyvyn tuen prosesseihin eikä motivoi henkilöitä palveluihin sitoutumiseen. Esimerkiksi työkyvyn tuen tarpeessa olevat nuoret karkotetaan helposti palveluista määräämällä velvoittavia toimia ohjauksen vastineeksi. Lisäksi jos tarpeisiin vastaavia palveluita ei ole saatavilla, on kohtuutonta asettaa veloitteita niiden hakemiseen.

Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen

Keikkaluontoisena tehtävä palkkatyö on hankala sovittaa yhteen eri etuuksien kanssa. Siksi etuusjärjestelmää tulee muuttaa yhteensopivammaksi erityisesti keikka- ja pätkätyönä tehtävän palkkatyön kanssa. Esimerkiksi asumistuki voi aiheuttaa pulmatilanteita yhdistettynä keikkaluonteiseen työhön. Yleisessä ja eläkkeensaajan asumistuessa on tällä hetkellä erilaiset suojaosat, mikä voi aiheuttaa ongelmatilanteita esimerkiksi mielenterveyskuntoutujille.

Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen

Vates-säätiön mielestä myös hyvinvointialueilla tulisi kiinnittää enemmän huomiota palvelupolkujen todelliseen sujuvuuteen kohti työllistymistä ja sitä tukevia palveluja. Näissä rakenteissa työllistymisen tuki on heikko, eivätkä työkyvyn tuen tiimit ole yhteismitallisia eri alueilla. On riskinä, että ihmiset eivät pääse oikeisiin palveluihin ja jumiutuvat sosiaalihuollon asiakkaaksi tarpeettoman pitkään.

Sosiaalihuollon ja TYP-mallin asiakkuuden yhteensovittaminen

On toivottavaa, että monialainen työ kehittyy entisestään asiakasta paremmin palvelemaan suuntaan. Yksi keskeinen yhdyspinta sosiaalihuollon ja te-hallinnon välillä on Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP). Etenkin TYP-mallin asiakkaat ovat usein myös sosiaalihuollon asiakkaita. Sekä sosiaaliturvauudistuksen että TYP-toimintamallin uudistuksessa tulee ottaa huomioon niiden yhteensopivuus, jotta molemmissa palveluissa asiakkaana oleville henkilöille ei syntyisi katkoksia hallinnollisella tai käytännön tasolla.

Helsingissä 29. päivänä toukokuuta 2023

Jaana Pakarinen
toimitusjohtaja
Vates-säätiö sr.